

'Echt vrouwelijk dacht ze slechts aan haar toilet terwijl haar man zijn speech voorbereidde.'

'Echt vrouwelijk trachtte ze zich aan haar mans denkbeelden te assimileren en ze voor haar eigene uit te geven.'

Eindeloos zou men zo kunnen doorgaan. En geen dezer voorbeelden is verzonnen. Alle heb ik ze uit kranten en boeken genoteerd. Overal ligt dezelfde nonsens voor het scheppen.

Carry van Bruggen, Hedendaags fetisjisme, 1925

Wat ieder menselijk wezen tegenstaat, is altijd te worden beschouwd als lid van een bepaalde klasse, niet als individueel mens.

Dorothy Sayers, Are Women Human?, 1938

Er is geen mannelijk denken of vrouwelijk denken, er is alleen maar slecht denken, dor denken, kortzichtig denken of juist doordenken, speels denken, aan veel tegenwerpingen denken etcetera etcetera etcetera.

Renate Rubinstein, Hedendaags feminisme, 1979

Inhoud

Vooraf 9

Feminist 13

Zonder borsten geen vrouw? 41
Seksisme vermomd als compassie

‘Hem de wereld, haar het huis’ 55
Vrouwen, de te onderhouden sekse

Leve het leven 79
Over vrijheid en de biografie

Monstervrouw 117
Open brief aan Ana Pauker (1893 – 1960)

Tot vrouw gemaakt 131
Open brief aan Simone de Beauvoir (1908 – 1986)

Weggepest 139
Open brief aan Ayaan Hirsi Ali (1969)

Diversiteit, een verleidelijk misverstand 149

Verantwoording en dank 179
Literatuur 181

Vooraf

Gaat het wel goed met het feminisme?

Op het eerste gezicht zeker. Feminisme is een hot issue. In de media worden haast dagelijks voorbeelden van seksisme aan de kaak gesteld, en bijvoorbeeld de exposities naar aanleiding van mijn biografie *Geen tijd verliezen* over Jeanne Bieruma Oosting trokken in 2022 tienduizenden bezoekers en bezoekers. Zij toonden zich geïnspireerd door het levensverhaal van een vrouw die zich bevrijdde uit de restricties van haar rijke, conservatieve milieu en kans zag haar droom om schilderes te worden te verwerkelijken, en zogen de gepresenteerde feiten omtrent de rechteloze positie van vrouwen in de vorige eeuw – feiten die in ons collectieve kennisbestand nagenoeg ontbreken – gretig op.

Tegelijkertijd wordt feminisme tegenwoordig vaak gerekend tot een bredere sociale beweging – woke, diversiteits- of identiteitspolitiek genaamd –, die er in mijn ogen haaks op staat en het feminisme zelfs vaak overstemt. Mijn ongerustheid over deze ontwikkeling tracht ik in dit boek inzichtelijk te maken door vanuit diverse historische en persoonlijke invalshoeken te laten zien door welke feministische inzichten ik mij verrijkt voel, en een vrijer mens.

In het hart van het boek staat een bewerking van mijn Hui-zingalezing, *Leve het leven. Over vrijheid en de biografie*, die de aanleiding vormde voor deze bundel. Hierin laat ik zien dat de biografie in Nederland pas vanaf ongeveer 1990 tot bloei heeft kunnen komen omdat we voordien gevangenza-ten in een dwangbuis van religieuze en politieke zuilen en ideologieën – in collectiviteiten dus. Pas nadat we ons daar-uit hadden bevrijd konden we onbevangen kijken naar indi-viduen. Tegen die achtergrond sprak ik in 2018 al mijn zorg uit over het identiteitsdenken als een nieuwe vorm van dwang. Ook identiteitsdenken reduceert mensen tot speci-men van een sociale categorie.

De overige stukken in *Vrouw en vrijheid* gaan vanuit diezelf-de redenering over vrouwen en feminisme. Doordat vrou-wen collectief, ongeacht hun individuele wensen en talen-ten, werden gereduceerd tot ‘seksé’ en kwamen te leven onder de dwingende eis ‘vrouwelijk’ te zijn, is het leven hun moeilijk en vaak zelfs onmogelijk gemaakt. Of het nu ging om politiek bedrijven, schrijven, studeren of voetballen; om bouwvakker, dokter, kickbokser of stand-upcomedian zijn – steeds mochten vrouwen het niet omdat het hun ‘vrouwe-lijkheid’ zou aantasten. Omgekeerd heeft hun angst om voor ‘onvrouwelijk’ door te gaan vrouwen geremd in het verwezenlijken van hun wensen en ambities. En allebei ge-beurt dit nog dagelijks.

Maar anatomie is geen noodlot. Met de uitspraken van drie scherpszinnige voorgangsters als inspirerende leidraad con-

cludeer ik dat vrouwen pas vrij kunnen zijn als zij de moed hebben 'onvrouwelijk' te zijn.

Jolande Withuis

Zutphen, februari 2023

Feminist

Feminist zijn spreekt voor mij vanzelf, om dezelfde redenen als waarom ik democraat ben en tegen racisme: mensen horen gelijkberechtigd te zijn en mogen niet worden gediscrimineerd op grond van aangeboren fysieke kenmerken.

Feminisme blijft bovendien noodzakelijk.

Kijk even rond; de redenen liggen voor het oprapen.

Nadat de vs in 2016 een president hadden gekozen die ongegeneerd had gesnoefd dat hij zich als rijke, machtige man jegens vrouwen alles kon permitteren – *You can grab them by the pussy* – is abortus daar nu in diverse staten strafbaar en staat de conservatieve meerderheid (m/v) in het Hoogerechtshof klaar om ook anticonceptie aan te pakken.

In Polen en Hongarije zegeviert het roomse gezinsdenken en krijgen vrouwen weer een toeslag als ze veel baby's produceren. In Italië won najaar 2022 een radicaal-rechtse anti-abortuspartij de verkiezingen met de slogan 'Geloof, land, familie'.

De Brits-Amerikaanse verkrachter, kickbokser en influencer Andrew Tate wordt op TikTok gevolgd door miljoenen jongemannen die kennelijk plezier beleven aan teksten van het genre: 'Als een vrouw me beschuldigt van vreemdgaan, sla ik haar, boem, in haar gezicht, grijp haar bij de keel en zeg: hou je bek, bitch.'

In Nederland propageren reactionair-antifeministische bewegingen als Moederhart en Vrouwen voor Vrijheid ‘feminiene spiritualiteit’, ‘vrouwelijke intuïtie’, complot- en kwakzalversdenken, en worden in de Tweede Kamer vijf zetels bezet door een partij die vrouwenhaat verbreidt, democratie een ‘verwijfde’ staatsvorm noemt en in Poetin een masculien rolmodel ziet.

In het Groningse studentencorps circuleren ‘bangalijstjes’, en in Amsterdam riep zomer 2022 een corporale feestredenaar op vrouwen hun nek te breken om daar een piemel in te steken, waarna een kudde gebretelde jongemannen hem in koor naloeide dat vrouwen ‘hoeren’ zijn en ‘spermaemmers’. Desondanks stond een week later een lange rij eerstejaars (m/v) in de vroege ochtend te wachten tot de inschrijving opende, hopen in het voetspoor van hun ouders een plaatsje te verwerven in de toekomstige elite. Hoe sexistisch ook, het *old boys network* blijft lokken.

En dan heb ik het nog niet eens over het wereldwijde geweld tegen vrouwen.

‘Menschen zonder commentaren’

Feminist noem ik mijzelf sinds ik mij ongeveer een halve eeuw geleden mede dankzij de tweede feministische golf bevrijdde van mijn communistische opvoeding.

Tegenwoordig is feminisme in de mode, maar enkele jaren terug voelden vrouwen die iets moois of dappers hadden gepresteerd zich geroepen hun bewonderaars te verzekeren dat zij ‘geen feminist’ waren. Echt niet. Dat men zich nu

met enige gretigheid wel zo betitelt, duidt vast op vooruitgang maar een onverdeeld genoegen vind ik het niet, aangezien zelfs apert antifeministische ideeën nu onder die noemer worden aangeprezen. Ik zou een pagina kunnen vullen met zelfverkleerde ‘feministen’ die ik in de verste verte niet als zielsverwant herken.

Zo had *de Volkskrant* het onlangs onbekommerd over kunstenaressen die zich ‘herbronnen met feministische seances’ waarin ‘maancirkels, heksenkringen en andere (oer)rituelen als heelmiddel’ dienen. Nog altijd zijn er mensen die feminisme verbinden aan ‘vrede’ of een soft soort leiderschap. Er zijn antivaxers die zich feminist noemen, omdat feminisme ‘keuzevrijheid’ zou betekenen. In dezelfde lijn kiezen zelfbenoemde feministen ervoor na hun studie op kosten van hun man te gaan leven. Weer anderen verheffen hun keuze om hun haren te verbergen onder hoofddoek of nikab tot feminisme.

Daarmee is de verwarring nog lang niet compleet.

Politiek commentatoren veronderstellen steevast dat feministen links zijn en dat links feministisch is. Dat is een misverstand. Veel vroege feministen dachten liberaal. Socialisten daarentegen hebben het feminisme altijd fel bestreden als een ‘burgerlijke’ beweging waarvan zij niets moesten hebben; niet tijdens de negentiende-eeuwse eerste golf en evenmin tijdens de tweede. De haren rijzen je te berge bij de linkse cartoons en teksten waarin feministen over de hekel werden gehaald.

Feminisme is niet onder te brengen in de sociaal-economische links-rechtstegenstelling. Evenmin sluitend, maar wel

meer to the point, is de links-rechtsindeling in zijn oorspronkelijke betekenis van seculier versus religieus, waarbij liberaal ter linkerzijde belandt en gelovigen van diverse snit rechts. Dat bleek bijvoorbeeld toen in 2022 het voorstel werd aangenomen om de vijf dagen verplichte bedenktijd voor abortus te schrappen. Voor stemden onder meer D66, GroenLinks, PvdA, PVV, SP en VVD, terwijl CDA, Christen-Unie, FvD en SGP tegen waren.

Mijn feminisme komt voort uit de ‘tweede golf’ en de lange, daaraan voorafgaande traditie van schrijfsters en een enkele schrijver met wie ik dankzij die golf kennismaakte. Het houdt kort gezegd in dat feministen ernaar streven de maatschappelijke betekenis van het biologische geslachtsverschil op te heffen. Beide seksen zijn gewoon mensen, ‘mensen zonder commentaren’, in de woorden van Wilhelmina Drucker, die in 1889 de Vrije Vrouwen Vereeniging oprichtte. Het heeft altijd en overal geleid tot conflict, grensgevallen, ongelukigheid en de dood wanneer met wetten en fatsoensnormen werd vastgelegd en afgedwongen hoe mannen en vrouwen dienden te zijn.

Raadsel en dwangbuis

Wie, zoals ik, als meisje in de vroege jaren zestig een dunne sliert was van 1,86 meter, maakte al jong kennis met de terreur van de vrouwelijkheid. Lang was namelijk onvrouwelijk. Een buurvrouw en een tante deden mij los van elkaar de tip aan de hand om, in het onwaarschijnlijke geval dat ik erin zou slagen jongensgezelschap te verwerven, naast de

stoeprand te lopen; dan voelde hij zich groter en oogde ik ook aardiger. Van kleding- en schoenverkoopsters kreeg ik op vragen als ‘Heeft u ook een langer exemplaar?’ of ‘Heeft u deze ook in maat 43?’ regelmatig antwoorden in de trant van: ‘Nee, het moet wel vrouwelijk blijven!’ Alsof wie lang was en op grote voet leefde niet allang beseftte dat ze niet deugde.

Vrouwelijkheid was in de jaren dat ik opgroeide van levensbelang. Dat gold overigens *niet* bij ons thuis; mijn ouders minachtten dat soort denken, maar dat was niet zonder meer een voordeel, aangezien het ons, als communisten toch al *outlaws*, nog verder buiten de normaliteit plaatste.

Bizar genoeg was niet iedereen die vrouw was automatisch ook ‘vrouwelijk’. *Onvrouwelijk* was het meest beschamende, ondermijnende adjectief dat een vrouw ten deel kon vallen. Het legde de vinger op een wezenlijk falen. Tegelijk bleef het gissen waaraan je precies moest voldoen om voor ‘vrouwelijk’ door te gaan.

Wat *onvrouwelijk* was viel makkelijker te doorgronden. Beenharen en stevige wenkbrauwen moest je niet hebben – ik had ze wel. Lesbiennes en de vrouwen die in het ‘Oostblok’ de straat veegden waren ook niet in orde. Over spieren viel te twisten. ‘Daar houden mannen nu eenmaal niet van’ was in de vrouwelijkheidsmeetkunde een zwaarwegend argument, want om mannen was het allemaal begonnen. Mannen hielden bijvoorbeeld niet van intellectuele, politiek geïnteresseerde types. Helaas: zo’n typetje was ik.

‘Vrouwelijkheid’ was tegelijk raadsel en dwangbuis. Niet voor niets wees de oermoeder van het nieuwe feminisme,

Betty Friedan, de verstikkende angst om ‘onvrouwelijk’ te zijn aan als de boosdoener. Haar klassieker *The Feminine Mystique*, met een eerste druk van 1,4 miljoen exemplaren in de vs een van de best verkochte boeken van 1963, was gebaseerd op een vragenlijst die ze in 1957 had voorgelegd aan haar mede-afgestudeerden van Smith College, jaargang 1942. Een flink aantal van deze intelligente, ontwikkelde vrouwen bleek haar leven te ervaren als *wasted* – verspilld. Werken was er niet bij. Vrouwen die naast of in plaats van een huwelijk een vak wilden uitoefenen of die simpelweg niet gelukkig waren met hun beperkte bestaan als vrouw-van en moeder-van, werden in naoorlogs Amerika beschouwd als neurotisch en gedreven door penisnijd. Friedan liet met sociologische en psychologische voorbeelden zien dat ‘vrouwelijkheid’ in de ideologie van de *mystique* gelijkstond aan een gebrek aan competentie en autonomie, onvolwassenheid, hulpeloosheid en kunstmatige domheid.

Aan mijn kennismaking met dat laatste heb ik een levendige herinnering. Ooit dronk ik bij een klasgenote thuis een glaasje fris met haar broer en wat vrienden. Een jaar of vijftien zullen we zijn geweest, en vergeleken met vijftienjarigen van nu groen – ik zeker. Mijn vriendin was zeer serieus en een betere leerlinge dan ik, maar tot mijn verbazing gedroeg ze zich in deze omgeving heel anders dan op school. Als een dom poppetje lachte ze om de flauwste grappen. Ik vond haar vervelend, tot opeens het besef indaalde: die jongens vinden dit leuk, en dat weet zij!

Miljoenen vrouwen ontleenden aan *The Feminine Mystique* de moed om de stap te zetten naar opleidingen en werk.